

بررسی نظام درآمدی و خودکفایی مالی پایدار در شهرداری تبریز

مهدی محمدی موقی

کارشناسی ارشد حسابداری، مدیر مالی سازمان عمران و بازآفرینی فضاهای شهری، شهرداری تبریز.
mehdi3331362@gmail.com

شماره ۱۱۰ / زمستان ۱۴۰۴ (جلد دوم) / صص ۳۱-۳۳
چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره هشتم)

چکیده

خودکفایی مالی پایدار شهرداری‌ها به‌عنوان یکی از ارکان اساسی حکمرانی شهری، نقش مهمی در تحقق توسعه پایدار، ارتقای کیفیت خدمات عمومی و کاهش وابستگی به منابع ناپایدار ایفا می‌کند. هدف اصلی این پژوهش، بررسی نظام درآمدی و تبیین عوامل مؤثر بر خودکفایی مالی پایدار در شهرداری تبریز و ارائه الگوهای مناسب برای بهبود آن است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی بوده و با رویکردی ترکیبی انجام شده است. در بخش کیفی پژوهش، به‌منظور شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های کلیدی نظام درآمدی و خودکفایی مالی پایدار، از روش دلفی و نظرات خبرگان حوزه مدیریت شهری، مالیه عمومی و مدیران ارشد شهرداری استفاده شد. بر اساس نتایج حاصل از مراحل مختلف دلفی، اجماع لازم در خصوص مؤلفه‌های اصلی حاصل گردید و در پاسخ به سؤالات پژوهش، دو الگوی پیشنهادی شامل الگوی نظام‌مند اصلاح ساختار درآمدی و الگوی تقویت خودکفایی مالی پایدار شهرداری ارائه شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عواملی نظیر درآمدهای پایدار، تنوع منابع درآمدی، کارایی نظام وصول، شفافیت مالی و مدیریت ریسک، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز دارند. الگوهای پیشنهادی این پژوهش می‌تواند به‌عنوان مبنایی علمی برای تصمیم‌گیری مدیران شهری و اصلاح نظام مالی شهرداری‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

واژگان کلیدی: نظام درآمدی، خودکفایی مالی پایدار، شهرداری تبریز، روش دلفی، مدیریت مالی شهری.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، تحولات سریع اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهرها موجب افزایش پیچیدگی وظایف شهرداری‌ها شده است. شهرداری‌ها به‌عنوان نهادهای اصلی مدیریت شهری، مسئولیت ارائه خدمات عمومی، توسعه زیرساخت‌های شهری، ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و تحقق توسعه پایدار شهری را بر عهده دارند. انجام مؤثر این وظایف مستلزم برخورداری از منابع مالی پایدار، قابل اتکا و مستقل است. با این حال، بسیاری از شهرداری‌ها، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، با چالش‌های جدی در تأمین منابع مالی پایدار مواجه‌اند که این مسئله تحقق خودکفایی مالی را با مخاطره مواجه کرده است (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰).

نظام درآمدی شهرداری‌ها یکی از مهم‌ترین ارکان مدیریت مالی شهری به‌شمار می‌رود. این نظام شامل مجموعه‌ای از منابع درآمدی پایدار و ناپایدار است که از طریق عوارض محلی، بهای خدمات، درآمدهای حاصل از دارایی‌ها، کمک‌های

دولتی و سایر منابع تأمین می‌شود. ضعف در ساختار نظام درآمدی، وابستگی بیش از حد به منابع ناپایدار و نبود تنوع درآمدی، موجب بروز ناپایداری مالی و افزایش ریسک‌های بودجه‌ای در شهرداری‌ها می‌شود (رحمانی و صادقی، ۱۳۹۹). در چنین شرایطی، شهرداری‌ها ناچار به استفاده از راهکارهای کوتاه‌مدت و بعضاً ناپایدار برای جبران کسری بودجه می‌شوند که این امر پیامدهای منفی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به همراه دارد.

خودکفایی مالی پایدار به معنای توانایی شهرداری در تأمین هزینه‌های جاری و عمرانی خود از محل منابع درآمدی پایدار و بدون اتکای مفرط به کمک‌های دولتی یا منابع ناپایدار است. دستیابی به این هدف، مستلزم طراحی و استقرار یک نظام درآمدی کارآمد، شفاف و متنوع است که بتواند ضمن پاسخ‌گویی به نیازهای مالی حال حاضر، پایداری مالی بلندمدت را نیز تضمین کند (موسوی و احمدی، ۱۴۰۱). مطالعات نشان می‌دهد شهرداری‌هایی که از نظام درآمدی منسجم و مبتنی بر اصول حکمرانی مالی برخوردارند، از ثبات مالی بیشتری بهره‌مند بوده و توان بالاتری در برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های توسعه‌ای دارند.

در ایران، ساختار مالی شهرداری‌ها با چالش‌های متعددی مواجه است. وابستگی قابل توجه به درآمدهای ناپایدار نظیر عوارض ساخت‌وساز، فروش تراکم و تغییر کاربری، موجب شده است منابع مالی شهرداری‌ها به شدت تحت تأثیر نوسانات اقتصادی و رکود بخش مسکن قرار گیرد (حیدری و نوری، ۱۴۰۰). این وابستگی نه تنها ثبات مالی شهرداری‌ها را تضعیف می‌کند، بلکه زمینه بروز ناهنجاری‌های مدیریتی و انحراف از اهداف توسعه پایدار شهری را نیز فراهم می‌سازد. از این رو، بازنگری در نظام درآمدی و حرکت به سمت خودکفایی مالی پایدار به یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران و مدیران شهری تبدیل شده است.

شهرداری تبریز به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای مهم کشور، با جمعیت قابل توجه و گستره وسیع خدمات شهری، با چالش‌های مالی مشابهی مواجه است. افزایش هزینه‌های اداره شهر، توسعه زیرساخت‌ها و انتظارات روزافزون شهروندان، فشار مضاعفی بر منابع مالی این شهرداری وارد کرده است. در عین حال، ساختار درآمدی شهرداری تبریز همچنان وابستگی بالایی به منابع ناپایدار دارد که این مسئله برنامه‌ریزی مالی بلندمدت را با دشواری مواجه ساخته است (جعفری و کریمی، ۱۴۰۲). بنابراین، بررسی نظام درآمدی شهرداری تبریز و شناسایی عوامل مؤثر بر تحقق خودکفایی مالی پایدار، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

از سوی دیگر، مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که تحقق خودکفایی مالی پایدار در شهرداری‌ها، علاوه بر اصلاح ساختار درآمدی، مستلزم توجه به عواملی نظیر شفافیت مالی، کارایی نظام وصول درآمدها، تنوع‌بخشی به منابع مالی و مدیریت ریسک‌های درآمدی است (براون و همکاران، ۲۰۲۱). نبود سازوکارهای مناسب برای شناسایی و کنترل ریسک‌های مالی، می‌تواند حتی در صورت وجود منابع درآمدی متنوع، پایداری مالی شهرداری را با تهدید مواجه سازد. از این رو، توجه به مدیریت ریسک مالی به‌عنوان یک عامل مکمل در کنار نظام درآمدی، اهمیت فزاینده‌ای یافته است.

با توجه به مطالب فوق، خلأ پژوهشی قابل توجهی در زمینه بررسی جامع نظام درآمدی و ارتباط آن با خودکفایی مالی پایدار در سطح شهرداری‌های کشور، به‌ویژه شهرداری تبریز، مشاهده می‌شود. بسیاری از مطالعات پیشین یا صرفاً به بررسی منابع درآمدی پرداخته‌اند یا خودکفایی مالی را به‌صورت کلی مورد توجه قرار داده‌اند و کمتر پژوهشی با رویکردی جامع، ابعاد مختلف نظام درآمدی و نقش آن در تحقق خودکفایی مالی پایدار را بررسی کرده است. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد است با تمرکز بر شهرداری تبریز، به بررسی نظام درآمدی و تبیین عوامل مؤثر بر خودکفایی مالی پایدار بپردازد و در نهایت، چارچوب‌ها و الگوهای کاربردی برای بهبود وضعیت مالی شهرداری ارائه دهد.

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

✓ بین نظام درآمدی شهرداری تبریز و خودکفایی مالی پایدار رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه های فرعی

✓ بین سهم درآمدهای پایدار در نظام درآمدی شهرداری تبریز و خودکفایی مالی پایدار رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

✓ بین وابستگی شهرداری تبریز به منابع درآمدی ناپایدار (مانند کمک های دولتی و درآمدهای اتفاقی) و خودکفایی مالی پایدار رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

✓ تنوع منابع درآمدی تأثیر مثبت و معناداری بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز دارد.

✓ بین کارایی نظام وصول درآمدها و خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

✓ شفافیت و انضباط مالی در نظام درآمدی شهرداری تبریز تأثیر مثبت و معناداری بر خودکفایی مالی پایدار دارد.

✓ بین ثبات و قابلیت پیش بینی درآمدهای شهرداری تبریز و خودکفایی مالی پایدار رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

پیشینه تحقیقات

امیری، حسینی و رضایی (۱۴۰۲)، بررسی تأثیر درآمدهای پایدار بر استقلال مالی شهرداری های کلان شهرهای ایران. نتایج پژوهش نشان داد افزایش سهم درآمدهای پایدار از جمله عوارض محلی و بهای خدمات، موجب کاهش وابستگی شهرداری ها به کمک های دولتی و بهبود خودکفایی مالی می شود.

محمدی و همکاران (۱۴۰۱)، تحلیل نظام درآمدی شهرداری و نقش آن در پایداری مالی شهری. یافته ها حاکی از آن است که ساختار نامتوازن درآمدی و اتکای بیش از حد به درآمدهای ناپایدار، پایداری مالی شهرداری ها را تهدید می کند. احمدی و کریمی (۱۴۰۳)، ارزیابی کارایی نظام وصول درآمدهای شهرداری و تأثیر آن بر عملکرد مالی. نتایج نشان داد بهبود فرآیندهای وصول درآمد و شفافیت مالی، نقش مؤثری در افزایش درآمدهای پایدار و خودکفایی مالی دارد.

نصیری، رستمی و حیدری (۱۴۰۰)، بررسی وابستگی مالی شهرداری ها به درآمدهای ناپایدار و پیامدهای آن. پژوهش نشان داد وابستگی بالا به درآمدهای ناپایدار مانند فروش تراکم، ریسک مالی و ناپایداری بودجه ای را افزایش می دهد. زارعی و همکاران (۱۴۰۲)، نقش تنوع منابع درآمدی در پایداری مالی شهرداری ها. نتایج بیانگر آن بود که تنوع بخشی به منابع درآمدی، توان مالی شهرداری ها را در برابر شوک های اقتصادی تقویت می کند.

شریفی و موسوی (۱۴۰۱)، تحلیل شفافیت مالی و تأثیر آن بر اعتماد عمومی و درآمدهای شهرداری. یافته ها نشان داد شفافیت مالی و انضباط بودجه ای، زمینه افزایش مشارکت شهروندان و بهبود نظام درآمدی را فراهم می سازد. کاظمی و علیزاده (۱۴۰۳)، بررسی شاخص های خودکفایی مالی در شهرداری های ایران. نتایج حاکی از آن است که خودکفایی مالی تابعی از ساختار درآمدی، ثبات منابع و کارایی مدیریتی است.

پیترسون و لوئیس (۲۰۲۲)، پایداری درآمدی و خودمختاری مالی دولت های محلی. نتایج نشان داد دولت های محلی با ساختار درآمدی متنوع و پایدار، از ثبات مالی و استقلال تصمیم گیری بالاتری برخوردارند.

اسمیت و همکاران (۲۰۲۳)، نظام های درآمدی شهری و تأثیر آن بر پایداری مالی شهرداری ها. یافته ها حاکی از آن است که اتکای بیش از حد به درآمدهای ناپایدار، ریسک مالی شهرداری ها را افزایش می دهد.

براون و جانسون (۲۰۲۲)، تنوع منابع درآمدی و تاب آوری مالی شهرداری ها. نتایج نشان داد تنوع درآمدی نقش مهمی در کاهش آسیب پذیری مالی شهرداری ها در شرایط بحران اقتصادی دارد.

لی و چن (۲۰۲۴)، کارایی وصول درآمد و پایداری مالی دولت‌های محلی. پژوهش بیانگر آن بود که بهبود سیستم‌های وصول و دیجیتالی‌سازی فرآیندهای مالی، منجر به افزایش درآمدهای پایدار می‌شود. گارسیا و مارتینز (۲۰۲۳)، شفافیت مالی و اعتماد عمومی در مدیریت مالی شهری. نتایج نشان داد شفافیت مالی، اعتماد شهروندان را افزایش داده و در نهایت موجب بهبود نظام درآمدی می‌شود. وانگ و ژائو (۲۰۲۵)، پیش‌بینی‌پذیری درآمد و ثبات مالی شهرداری‌ها. نتایج نشان داد ثبات و قابلیت پیش‌بینی درآمدها، عامل کلیدی در برنامه‌ریزی مالی بلندمدت شهرداری‌هاست.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است؛ زیرا نتایج آن می‌تواند به مدیران و سیاست‌گذاران شهری در بهبود نظام درآمدی و دستیابی به خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز کمک نماید. از نظر ماهیت و روش اجرا، این پژوهش در زمره تحقیقات توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد و به‌طور خاص از نوع توصیفی-پیمایشی است؛ چراکه داده‌های موردنیاز از طریق ابزار پرسشنامه و با مراجعه به جامعه آماری گردآوری شده‌اند. از نظر رویکرد پژوهشی، تحقیق حاضر کمی بوده و از الگوی تک‌روشی کمی تبعیت می‌کند. با اتکا به مدل پیاز پژوهش ساندرز، لوئیس و تورنیهیل، پژوهش حاضر در لایه‌های مختلف به شرح زیر طراحی شده است: در لایه فلسفه پژوهش، اثبات‌گرایی حاکم است؛ زیرا پژوهش به دنبال کشف روابط علی بین متغیرها از طریق داده‌های عینی و قابل اندازه‌گیری است. در لایه رویکرد، پژوهش از رویکرد قیاسی بهره می‌گیرد؛ به این معنا که فرضیه‌ها بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش تدوین شده و سپس با استفاده از داده‌های تجربی آزمون می‌شوند. در لایه روش‌شناسی، پژوهش به‌صورت کمی تک‌روشی انجام شده است. در لایه استراتژی، پیمایش به‌عنوان راهبرد اصلی انتخاب شده و در لایه افق زمانی، پژوهش مقطعی است؛ زیرا داده‌ها در یک مقطع زمانی مشخص گردآوری شده‌اند.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کارکنان رسمی، پیمانی و قراردادی شهرداری تبریز در سطوح مدیریتی، کارشناسی و اجرایی است که تعداد آن‌ها برابر با ۱۵۰۰۰ نفر می‌باشد. انتخاب این جامعه آماری به دلیل آگاهی و تجربه عملی آن‌ها در زمینه نظام درآمدی، فرآیندهای مالی و مسائل مرتبط با خودکفایی مالی شهرداری صورت گرفته است. به‌منظور تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران برای جوامع محدود استفاده شد. با در نظر گرفتن سطح خطای ۰.۰۵ و سطح اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه برابر با ۳۷۵ نفر محاسبه گردید. روش نمونه‌گیری مورد استفاده در این پژوهش نمونه‌گیری تصادفی ساده است؛ به‌گونه‌ای که تمامی اعضای جامعه آماری از شانس برابر برای انتخاب برخوردار بوده‌اند.

متغیرهای پژوهش

در این پژوهش، نظام درآمدی شهرداری به‌عنوان متغیر مستقل و خودکفایی مالی پایدار به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. نظام درآمدی شامل مؤلفه‌هایی نظیر سهم درآمدهای پایدار، وابستگی به درآمدهای ناپایدار، تنوع منابع درآمدی، کارایی وصول درآمدها، شفافیت و ثبات درآمدی است. خودکفایی مالی پایدار نیز بیانگر توان شهرداری در تأمین هزینه‌های جاری و توسعه‌ای خود بدون اتکا به منابع ناپایدار و کمک‌های بیرونی است.

ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های داخلی و خارجی است. پرسشنامه شامل دو بخش کلی است: بخش نخست به اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان و بخش دوم به سنجش متغیرهای پژوهش اختصاص دارد. گویه‌های پرسشنامه به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که ابعاد مختلف نظام درآمدی و خودکفایی مالی پایدار را پوشش دهند.

روایی و پایایی ابزار پژوهش

به‌منظور سنجش روایی محتوایی پرسشنامه، از نظر خبرگان و اساتید حوزه مدیریت شهری و مالی استفاده شد. همچنین روایی سازه با بهره‌گیری از تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌هایی نظیر بارهای عاملی، میانگین واریانس استخراج‌شده و روایی همگرا و واگرا مورد بررسی قرار گرفت. پایایی ابزار پژوهش نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی سنجیده شد که مقادیر به‌دست‌آمده بالاتر از حد قابل قبول (۰.۷۰) بوده و نشان‌دهنده پایایی مناسب ابزار است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تحلیل داده‌های گردآوری‌شده، از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، فراوانی) و آمار استنباطی استفاده شد. در بخش استنباطی، به‌منظور آزمون فرضیه‌ها و بررسی روابط بین متغیرها، از مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی و نرم‌افزار SmartPLS بهره گرفته شد. معناداری ضرایب مسیر با استفاده از روش بوت‌استرپینگ بررسی گردید.

ملاحظات اخلاقی پژوهش

در اجرای پژوهش، اصول اخلاق پژوهش از جمله حفظ محرمانگی اطلاعات پاسخ‌دهندگان، استفاده از داده‌ها صرفاً در چارچوب اهداف علمی پژوهش و مشارکت داوطلبانه افراد رعایت شده است.

آمار استنباطی

با ارزیابی از منابع درآمدی شهرداری در وضع موجود، میزان پایداری هر کد درآمدی سنجیده شد و درآمدهای ناپایدار توسط کارشناسان خبره شناسایی گردید. سپس الگوی پیشنهادی بر اساس مرور مبانی تئوریک موضوع، نتایج بدست آمده از ارزیابی خبرگان ارائه شده و تایید کارشناسان خبره رسید.

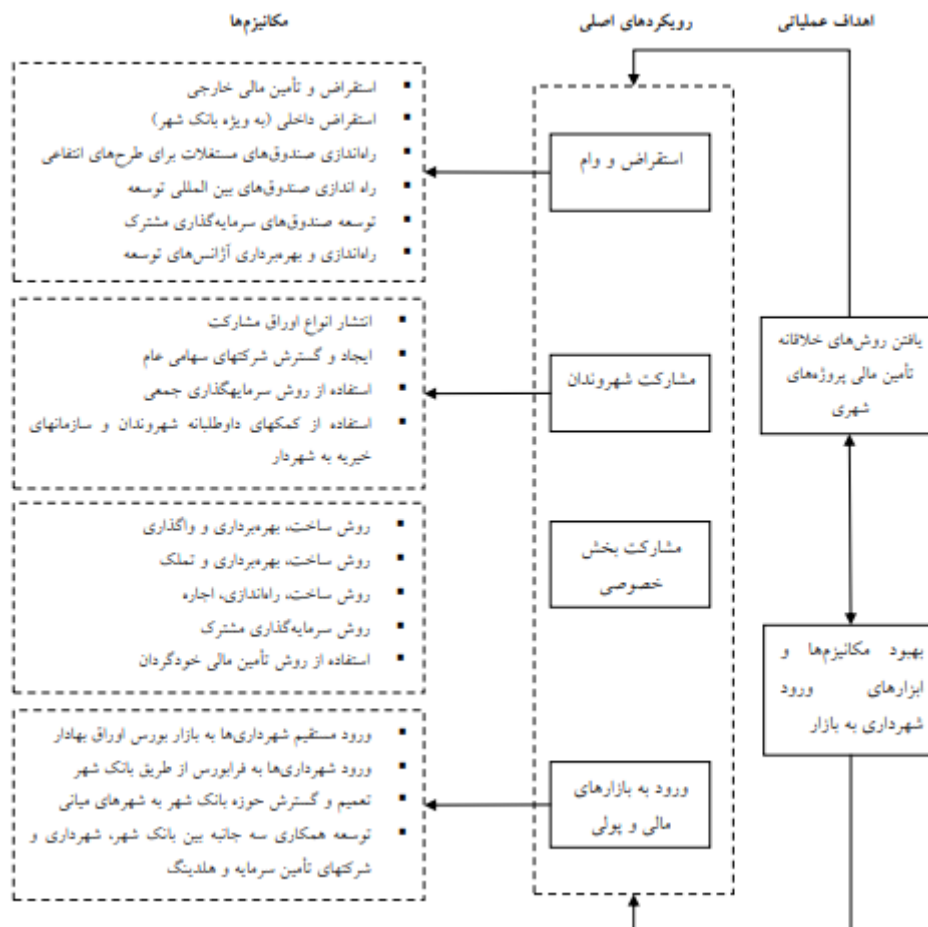
جدول (۱): کدهای درآمدی شهرداری

طیف مطلوبیت	میانگین بر اساس آزمون تی					کدهای درآمدی		
	محل	مشارکت	منعطف	مطلوبیت	تداوم			
پایدار	۳.۸۹	۳.۱۹	۴.۳۶	۴.۱۷	۳.۲۱	مالیات بر ارزش افزوده	عوارض	
پایدار	۴.۳۳	۳.۸۲	۳.۴۰	۳.۴۵	۴.۱۰	پروانه ساختمانی		
نسبتاً پایدار	۳.۱۶	۲.۶۹	۲.۷۴	۲.۹۳	۲.۲۷	مازاد تراکم		
پایدار	۳.۲۱	۴.۱۶	۳.۲۸	۳.۴۴	۳.۱۰	معاملات غیرمنقول		
ناپایدار	۱.۴۸	۲.۰۳	۱.۶۷	۲.۲۰	۱.۴۴	نوسازی		
پایدار	۴.۵۲	۳.۹۳	۴.۳۷	۴.۳۳	۴.۸۲	ارتباطات و حمل و نقل		
پایدار	۳.۹۷	۴.۳۶	۴.۰۱	۳.۹۵	۳.۶۴	پروانه‌های کسب فروش و خدماتی		
ناپایدار	۲.۱۳	۲.۰۶	۱.۱۲	۱.۴۵	۲.۱۸	حذف پارکینگ		
نسبتاً پایدار	۲.۲۴	۲.۷۸	۲.۵۸	۱.۹۴	۳.۲۴	-		کمک‌های اعطایی دولت
پایدار	۳.۱۹	۳.۶۲	۴.۲۸	۳.۷۷	۲.۴۸	بهای خدمات شهری		درآمد ناشی از:
پایدار	۳.۳۸	۳.۲۷	۳.۵۵	۴.۴۰	۳.۱۰	وجوه شهرداری		
نسبتاً پایدار	۳.۹۶	۲.۸۸	۳.۱۲	۲.۱۷	۲.۵۳	اموال شهرداری		
پایدار	۴.۲۴	۳.۲۷	۳.۵۸	۳.۴۷	۳.۹۱	تغییر کاربری‌ها		
نسبتاً پایدار	۳.۸۰	۳.۷۵	۲.۲۸	۱.۵۷	۲.۲۲	وام‌های دریافتی		
ناپایدار	۱.۲۱	۱.۹۶	۱.۷۴	۱.۴۷	۱.۱۲	جریمه کمیسیون ماده صد		
نسبتاً پایدار	۳.۷۹	۲.۸۰	۱.۹۴	۲.۳۳	۲.۳۸	وصول مطالبات از محل اسناد دریافتی		
پایدار	۴.۸۰	۳.۵۸	۴.۷۲	۳.۴۶	۴.۸۲	-	مازاد درآمد بر هزینه دوره‌های ماقبل	

همان گونه که نتایج جدول فوق نشان می‌دهد، از میان ۱۷ کد درآمدی ارزیابی شده، در مجموع تنها ۹ ردیف درآمدی، از معیارهای پایداری برخوردار بودند. ۵ کد درآمدی دارای پایداری نسبتاً مطلوب و ۳ کد نیز به عنوان درآمدهای ناپایدار ارزیابی شدند.

الگوی پایداری نظام درآمدی و خودکفایی مالی شهرداری

پس از شناخت وضعیت موجود سیستم تامین درآمدی تبریز، الگوی پیشنهادی تامین منابع مالی ارائه گردید. در این مرحله، از روش غربال‌گری و حذف استفاده شد. بنابراین در پاسخ به سوال الگوی پایداری نظام درآمدی و خودکفایی مالی شهرداری تبریز به چه صورتی است؟ استراتژی‌هایی به منظور سوق دادن شهرداری به سمت استفاده کمتر از

نمودار (۲): روش‌های نوین تأمین مالی در شهرداری تبریز

بحث و مقایسه فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اول: درآمدهای پایدار تأثیر معناداری بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز دارند.

در تفسیر این فرضیه می‌توان بیان کرد که درآمدهای پایدار به‌عنوان یکی از ارکان اساسی نظام مالی شهرداری‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق خودکفایی مالی پایدار ایفا می‌کنند. اتکای شهرداری به این نوع درآمدها موجب می‌شود جریان‌های مالی از ثبات و قابلیت پیش‌بینی بیشتری برخوردار باشند و امکان برنامه‌ریزی بلندمدت و کنترل هزینه‌ها فراهم گردد. این یافته با دیدگاه‌های نظری مالیه شهری همخوانی دارد که درآمدهای پایدار را زیربنای استقلال مالی نهادهای محلی می‌دانند. در پژوهش‌های داخلی نیز تأکید شده است که ضعف در سهم درآمدهای پایدار، شهرداری‌ها را به سمت استفاده از منابع ناپایدار سوق می‌دهد که این امر در بلندمدت پایداری مالی را تضعیف می‌کند. همچنین در مطالعات بین‌المللی، به‌ویژه گزارش‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، بر ضرورت تقویت درآمدهای پایدار به‌عنوان شرط لازم تحقق خودکفایی مالی شهرداری‌ها تأکید شده است.

فرضیه دوم: وابستگی به درآمدهای ناپایدار بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز تأثیر منفی دارد.

در تبیین این فرضیه می‌توان گفت درآمدهای ناپایدار، اگرچه در کوتاه‌مدت بخشی از نیازهای مالی شهرداری را تأمین می‌کنند، اما به دلیل ماهیت غیرقابل پیش‌بینی، شهرداری را در معرض نوسانات شدید مالی قرار می‌دهند. اتکای مداوم به منابعی مانند فروش تراکم و تغییر کاربری، باعث شکل‌گیری تصمیم‌گیری‌های کوتاه‌مدت و تضعیف برنامه‌ریزی راهبردی

می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های داخلی همسو است که درآمدهای ناپایدار را یکی از عوامل اصلی بی‌ثباتی مالی شهرداری‌ها معرفی کرده‌اند. در مطالعات خارجی نیز تأکید شده است که استفاده گسترده از این نوع منابع، کیفیت حکمرانی شهری و توسعه پایدار را با چالش مواجه می‌کند. بنابراین، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار، پیش‌شرط تحقق خودکفایی مالی پایدار است.

فرضیه سوم: تنوع منابع درآمدی بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز تأثیر مثبت دارد.

در تفسیر این فرضیه، تنوع درآمدی به‌عنوان راهبردی مؤثر برای کاهش ریسک‌های مالی و افزایش تاب‌آوری شهرداری مطرح می‌شود. زمانی که شهرداری از منابع درآمدی متنوع برخوردار باشد، کاهش یا حذف یک منبع خاص، تأثیر شدیدی بر کل نظام مالی نخواهد داشت. این نتیجه با مبانی نظری مدیریت ریسک مالی همخوانی دارد که تنوع را ابزار اصلی کاهش تمرکز ریسک می‌دانند. پژوهش‌های خارجی نشان داده‌اند شهرداری‌هایی که از ترکیبی از عوارض محلی، درآمدهای خدماتی، سرمایه‌گذاری‌های شهری و مشارکت‌های عمومی—خصوصی استفاده می‌کنند، پایداری مالی بیشتری دارند. در مطالعات داخلی نیز تنوع درآمدی به‌عنوان یکی از الزامات عبور از وابستگی ساختاری به درآمدهای ناپایدار مورد تأکید قرار گرفته است.

فرضیه چهارم: کارایی نظام وصول درآمدها بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز تأثیر مثبت دارد.

در تبیین این فرضیه باید بیان کرد که وجود منابع درآمدی بالقوه، بدون نظام وصول کارآمد، نمی‌تواند به تحقق خودکفایی مالی منجر شود. ضعف در فرآیندهای اجرایی، نبود نظارت مؤثر و ناکارآمدی سیستم‌های وصول، موجب می‌شود بخش قابل توجهی از ظرفیت واقعی درآمدی شهرداری تحقق نیابد. این یافته با پژوهش‌های داخلی و خارجی همخوانی دارد که بر نقش مدیریت اجرایی و انضباط مالی در کنار طراحی نظام درآمدی تأکید کرده‌اند. به بیان دیگر، خودکفایی مالی تنها به نوع منابع درآمدی وابسته نیست، بلکه کیفیت مدیریت و اجرای آن‌ها نیز نقش اساسی دارد.

فرضیه پنجم: شفافیت مالی بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز تأثیر مثبت دارد.

در تفسیر این فرضیه، شفافیت مالی به‌عنوان یکی از ارکان حکمرانی خوب مطرح می‌شود که از طریق افزایش اعتماد عمومی و پاسخگویی مدیران، زمینه بهبود عملکرد مالی شهرداری را فراهم می‌سازد. شفافیت مالی موجب می‌شود شهروندان نسبت به نحوه هزینه‌کرد منابع شهری آگاهی بیشتری داشته باشند و تمایل آن‌ها به پرداخت عوارض و هزینه‌های شهری افزایش یابد. این یافته با نتایج پژوهش‌های بین‌المللی همسو است که شفافیت را عامل تقویت انضباط مالی و کاهش سوءمدیریت معرفی می‌کنند. در مطالعات داخلی نیز ضعف شفافیت مالی به‌عنوان یکی از موانع اصلی تحقق خودکفایی مالی شهرداری‌ها شناخته شده است.

فرضیه ششم: ثبات جریان‌های درآمدی بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز تأثیر مثبت دارد.

در تبیین این فرضیه می‌توان گفت ثبات درآمدی، امکان برنامه‌ریزی مؤثر، کنترل هزینه‌ها و اجرای پروژه‌های توسعه‌ای را برای شهرداری فراهم می‌سازد. نوسانات شدید درآمدی موجب ایجاد عدم اطمینان در تصمیم‌گیری‌های مالی و افزایش ریسک‌های بودجه‌ای می‌شود. این یافته با دیدگاه‌های نظری مدیریت مالی عمومی همخوانی دارد که قابلیت پیش‌بینی درآمدها را شرط لازم پایداری مالی می‌دانند. پژوهش‌های داخلی و خارجی نیز تأکید کرده‌اند که بی‌ثباتی درآمدی، یکی از دلایل اصلی ناکامی برنامه‌های توسعه شهری است.

فرضیه هفتم: مدیریت ریسک، رابطه بین نظام درآمدی و خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز را تقویت می‌کند.

در تفسیر این فرضیه می‌توان بیان کرد که مدیریت ریسک مالی به‌عنوان یک سازوکار حمایتی، نقش مهمی در افزایش اثربخشی نظام درآمدی ایفا می‌کند. شناسایی و کنترل ریسک‌های درآمدی، اقتصادی و قانونی، به شهرداری امکان می‌دهد اثرات منفی نوسانات محیطی را کاهش داده و ثبات مالی خود را حفظ کند. این نتیجه با چارچوب‌های نظری

مدیریت ریسک سازمانی و مطالعات مرتبط با مدیریت شهری همخوانی دارد که تأکید می‌کنند نبود رویکرد نظام‌مند به مدیریت ریسک می‌تواند حتی کارآمدترین نظام‌های درآمدی را نیز با چالش مواجه سازد.

پیشنهاد‌های کاربردی پژوهش

- ✓ بر اساس یافته‌های پژوهش که نشان‌دهنده تأثیر معنادار مؤلفه‌های نظام درآمدی بر خودکفایی مالی پایدار شهرداری تبریز است، نخستین پیشنهاد کاربردی معطوف به توسعه و تقویت درآمدهای پایدار شهری می‌باشد. شهرداری تبریز می‌تواند با بازنگری در ساختار عوارض محلی، به‌ویژه عوارض نوسازی، عوارض خدمات شهری و بهای خدمات مبتنی بر استفاده واقعی شهروندان، سهم درآمدهای پایدار را در سبد مالی خود افزایش دهد. این اقدام ضمن کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار، امکان برنامه‌ریزی مالی بلندمدت، پیش‌بینی‌پذیری بودجه و ثبات جریان‌های نقدی را برای مدیریت شهری فراهم می‌سازد و زمینه تحقق خودکفایی مالی پایدار را تقویت می‌کند.
- ✓ دومین پیشنهاد کاربردی ناظر بر کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار نظیر فروش تراکم، تغییر کاربری و منابع مقطعی است. نتایج پژوهش نشان داد اتکای بیش‌ازحد به این منابع، تأثیر منفی معناداری بر خودکفایی مالی پایدار دارد. از این رو پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با تدوین سیاست‌های محدودکننده و کنترلی، سهم این نوع درآمدها را به تدریج کاهش داده و آن‌ها را صرفاً به‌عنوان منابع مکمل و نه اصلی در نظر گیرد. این رویکرد می‌تواند از بروز شوک‌های مالی، کسری‌های ناگهانی بودجه و بی‌ثباتی مالی در دوره‌های رکود اقتصادی جلوگیری کند.
- ✓ سومین پیشنهاد کاربردی مربوط به تنوع‌بخشی به منابع درآمدی شهرداری است. بر اساس نتایج پژوهش، تنوع درآمدی نقش مهمی در افزایش تاب‌آوری مالی شهرداری ایفا می‌کند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با شناسایی ظرفیت‌های جدید درآمدزایی نظیر مشارکت‌های عمومی-خصوصی، توسعه سرمایه‌گذاری در پروژه‌های شهری درآمدزا، بهره‌برداری اقتصادی از دارایی‌های شهری و استفاده از ابزارهای نوین مالی، سبد درآمدی خود را متنوع سازد. این اقدام علاوه بر کاهش ریسک تمرکز درآمدی، امکان جبران کاهش احتمالی یک منبع خاص را از طریق سایر منابع فراهم می‌سازد.
- ✓ چهارمین پیشنهاد کاربردی بر ارتقای کارایی نظام وصول درآمدها تأکید دارد. یافته‌های پژوهش نشان داد حتی در صورت وجود منابع درآمدی مناسب، ضعف در فرآیند وصول می‌تواند مانع تحقق خودکفایی مالی شود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با اصلاح فرآیندهای اجرایی، مکانیزه کردن نظام وصول، استفاده از سامانه‌های هوشمند مالی و تقویت نظارت داخلی، کارایی وصول درآمدها را افزایش دهد. این اقدام نه تنها موجب افزایش تحقق بودجه مصوب می‌شود، بلکه هزینه‌های اداری و اتلاف منابع را نیز کاهش می‌دهد.
- ✓ پنجمین پیشنهاد کاربردی مرتبط با افزایش شفافیت مالی و گزارشگری عمومی است. نتایج پژوهش نشان داد شفافیت مالی تأثیر مثبتی بر خودکفایی مالی پایدار دارد. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با انتشار منظم گزارش‌های مالی، بودجه‌ای و عملکردی، ایجاد دسترسی عمومی به اطلاعات مالی و تقویت پاسخگویی مدیران، سطح شفافیت مالی را ارتقا دهد. این رویکرد می‌تواند به افزایش اعتماد شهروندان، بهبود انضباط مالی و ارتقای مشارکت عمومی در پرداخت عوارض و هزینه‌های شهری منجر شود.
- ✓ ششمین پیشنهاد کاربردی ناظر بر ایجاد ثبات در جریان‌های درآمدی شهرداری است. با توجه به تأثیر معنادار ثبات درآمدی بر خودکفایی مالی پایدار، پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با تدوین برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت مالی، ایجاد صندوق‌های تثبیت درآمد و پیش‌بینی سناریوهای مختلف اقتصادی، از نوسانات شدید درآمدی جلوگیری کند. این اقدام به مدیریت بهتر ریسک‌های مالی و افزایش قابلیت پیش‌بینی بودجه کمک خواهد کرد.

✓ در نهایت، یکی از مهم‌ترین پیشنهادهای کاربردی پژوهش، تقویت نظام مدیریت ریسک مالی در شهرداری تبریز است. یافته‌ها نشان داد مدیریت ریسک نقش تعدیل‌گر معناداری در رابطه بین نظام درآمدی و خودکفایی مالی پایدار ایفا می‌کند. از این رو پیشنهاد می‌شود شهرداری تبریز با ایجاد یا تقویت واحد مستقل مدیریت ریسک، شناسایی و ارزیابی مستمر ریسک‌های درآمدی، بودجه‌ای و اقتصادی، و تدوین راهبردهای مقابله با ریسک، اثربخشی سیاست‌های درآمدی خود را افزایش دهد. این رویکرد می‌تواند به‌عنوان یک سازوکار حمایتی، نقش مهمی در پایداری مالی و تحقق خودکفایی مالی پایدار ایفا کند.

منابع

- ✓ احمدی، ح، کریمی، م، (۱۴۰۳)، ارزیابی کارایی نظام وصول درآمدهای شهرداری و تأثیر آن بر عملکرد مالی، فصلنامه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، دوره ۱۲، شماره ۱، صص ۹۱-۱۱۰.
- ✓ امیری، م، حسینی، ع، رضایی، س، (۱۴۰۲)، بررسی تأثیر درآمدهای پایدار بر استقلال مالی شهرداری‌های کلان‌شهرهای ایران، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت شهری، دوره ۱۴، شماره ۲، صص ۵۵-۷۴.
- ✓ جعفری، مهدی، کریمی، رضا، (۱۴۰۲)، تحلیل چالش‌های مالی شهرداری‌های کلان‌شهرها، فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۱۵، شماره ۳، صص ۲۵-۴۶.
- ✓ حیدری، علی، نوری، سمانه، (۱۴۰۰)، بررسی نقش درآمدهای ناپایدار در بی‌ثباتی مالی شهرداری‌ها، پژوهش‌های مالی و اقتصادی، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۸۱-۱۰۲.
- ✓ رحمانی، حسن، صادقی، فاطمه، (۱۳۹۹)، نظام درآمدی شهرداری‌ها و الزامات پایداری مالی، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۵۵-۷۴.
- ✓ زارعی، ف، محمدی، ن، شاکری، ر، (۱۴۰۲)، نقش تنوع منابع درآمدی در پایداری مالی شهرداری‌ها، فصلنامه اقتصاد شهری، دوره ۶، شماره ۳، صص ۲۳-۴۲.
- ✓ شریفی، م، موسوی، ک، (۱۴۰۱)، تحلیل شفافیت مالی و تأثیر آن بر اعتماد عمومی و درآمدهای شهرداری، فصلنامه مدیریت دولتی، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۱۰۱-۱۲۰.
- ✓ قاسمی، محمد، رضایی، الهام، عباسی، نادر، (۱۴۰۰)، چالش‌های مدیریت مالی شهری در ایران، مدیریت دولتی، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۹۹-۱۱۸.
- ✓ کاظمی، ر، علیزاده، س، (۱۴۰۳)، بررسی شاخص‌های خودکفایی مالی در شهرداری‌های ایران، فصلنامه مالیه عمومی و بودجه، دوره ۸، شماره ۲، صص ۶۷-۸۶.
- ✓ موسوی، حمید، احمدی، لیلا، (۱۴۰۱)، خودکفایی مالی و حکمرانی شهری پایدار، مطالعات شهری، دوره ۱۴، شماره ۲، صص ۳۳-۵۴.
- ✓ محمدی، ع، حسینی، م، جعفری، پ، (۱۴۰۱)، تحلیل نظام درآمدی شهرداری و نقش آن در پایداری مالی شهری، فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۳۹-۵۸.
- ✓ نصیری، ا، رستمی، ح، حیدری، م، (۱۴۰۰)، بررسی وابستگی مالی شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار و پیامدهای آن، فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۷۵-۹۴.
- ✓ Brown, T. L., & Johnson, R. W. (2022). Revenue diversification and financial resilience of municipalities. *Public Budgeting & Finance*, 42(3), 45-63.
- ✓ Brown, T., Miller, R., & Johnson, P. (2021). Urban revenue systems and sustainable municipal finance. *Journal of Urban Finance*, 18(2), 145-162.

- ✓ Clark, G., & Evans, J. (2020). Financial autonomy and sustainability in local governments. *Local Government Studies*, 46(4), 567–585.
- ✓ Garcia, M., & Martinez, L. (2023). Fiscal transparency and public trust in local governments. *Local Government Studies*, 49(4), 601–620.
- ✓ Lee, S., & Chen, Y. (2024). Revenue collection efficiency and fiscal sustainability of local governments. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 34(1), 88–105.
- ✓ OECD. (2024). *Enhancing fiscal sustainability of local governments: Revenue systems and reforms*. Paris: OECD Publishing.
- ✓ Peterson, G. E., & Lewis, C. W. (2022). Revenue sustainability and fiscal autonomy of local governments. *Urban Affairs Review*, 58(5), 1243–1268.
- ✓ Peterson, M., & Lewis, D. (2022). Revenue diversification and fiscal resilience of municipalities. *Public Finance Review*, 50(3), 389–410.
- ✓ Roberts, S., & Taylor, K. (2021). Risk management and financial stability in municipal governments. *International Review of Administrative Sciences*, 87(2), 301–318.
- ✓ Smith, A., Brown, K., & Taylor, J. (2023). Urban revenue systems and municipal financial sustainability. *Cities*, 132, 104038.
- ✓ Wang, J., & Zhao, L. (2025). Revenue predictability and long-term financial stability of municipalities. *Public Finance Review*, 53(1), 3–27.
- ✓ Williams, H., & Carter, A. (2023). Sustainable local finance and urban governance. *Cities*, 132, 104012.